

МУГАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҶ

ISSN 2181-7138

№ 2/1 - 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:
Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлкин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Аскар ДЖУМАШЕВ
Гўлнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Аскарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлыкбай ПРЕНОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРИШАНБИЕВ
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шўлкемлестириўшилер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалпақстан филиалы

Ўзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сўз хэм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жәрияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыўматларға автор жуўапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ӘДЕБИЯТ

Yusupov N. Qaraqalpaq tilinde -shí/-shi affiksi haqqında	4
---	---

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Химматалиев Д.О., Жўраева Г.А. Профессионал таълимда таълим жараёнини компетенция ёндашув асосида ташкил этиш	7
Абдуллаева Г.С. Махсус таълимда ахборот технологияларини қўллашнинг асосий роли	12
Абдуллаева Г.С. Инклюзив олий таълимда масофавий ўқитиш технологияларидан фойдаланиш	15
Мустафоева Д., Маматалиева М. Талабаларда креатив қўникмаларни шакллантириш жараёнининг моҳияти	18
Ахмедов А.Б. Тадқиқотчилик компетенцияси тушунчаси мазмуни ва унинг таркибий компонентлари	22
Исмаилова З.К. Бўлажак мутахассисларнинг касбий компетентлигини шакллантириш	30
Шукуров Б. Талабаларнинг ўқиш орқали билиш жараёнини методик тизим шароитларида бошқариш	34
Тўхтаева Ф.Ш. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда педагогик инновациялардан фойдаланиш имкониятлари	37
G'ofirov M.J. Kompetentli yondashuv asosida bo'lajak muhandislarning umumkasbiy tayyorgarligini rivojlantirish	43
Хикматуллаева Д.А. Ўқувчиларни касбий фаолиятга тайёрлаш компетенцияларини ривожлантиришнинг назарий асослари	47
Садикова Ф.М. Ахборот таълим муҳитида талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этиш	49
Нурова О.С. Педагогик тажриба - синов ишларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси	54
Хашимова М.К. Таълимга технологик ёндашув жараёнида тест назоратидан унумли фойдаланиш	59
Расулов А.Н. Замонавий таълим класстери шароитида иктисодиёт билим асослари фанини ўқитиш методикасини такомиллаштириш	65
Махмонов У.А. Олий таълимда ўқув машғулотларини ташкил этиш ва самарадорлигини ошириш йўллари	68
Yusupova A. P. Professional ta'lim muassasalarida dual ta'lim sifatini oshirishning samarali usullari	73
Уралов С.А. Ишлаб чиқариш таълими усталарини малакасини ошириш жараёнининг амалдаги ҳолати ва муаммолари	76
Даминов Л.О. Талабаларнинг технологик компетентлигини такомиллаштириш	80

МАХСУС ТАЪЛИМДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ АСОСИЙ РОЛИ

Абдуллаева Г.С.

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти в.б. доценти

Таянч сўзлар: махсус таълим, ахборот технологиялар, интернет тармоқлар, ногирон шас-
хлар.

Key words: special education, Information technology, Internet networks, persons with
disabilities.

Ключевые слова: специальное образование, Информационные технологии, Интернет-
сети, лица с инвалидностью.

Хар бир жамиятда алоҳида таълим эҳтиёжга эга болаларни ўқитишнинг анъаналари ва илмий асосланган ёндашувларини ўз ичига олган махсус таълим майдони мавжуд. Ривожланишдаги нуқсонлик боланинг жамиятдан «ажралиб қолишига» олиб келади. Ногиронлиги мавжуд бўлган шахсларнинг ижтимоий изоляцияланиши, аввало, жамият бундай болаларни қабул қилиши қийинлиги билан боғлиқ. Буни ўқув жараёнида махсус усул ва методлардан фойдаланишни кўзда тутадиган махсус ташкил этилган таълим ёрдамида бартараф этиш мумкин.

Давлат раҳбарининг 2020 йил 13 октябрдаги «Алоҳида таълим эҳтиёжлари бўлган болаларга таълим-тарбия бериш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-4860-сонли қарори мамлакатимиз таълим тизимида жаҳон стан-
дартлари асосида ислохатларнинг мақсадли ҳамда манзилли олиб борилишини дол-
зарб масала сифатида кўндаланг қўйди.

Ўзбекистонда Карлар жамияти маълумотларига кўра, 2019 йил ҳолатида мам-
лакатда расман 21600 киши эшитиш бўйича ногиронлиги бўлган шахслар сифатида
рўйхатга олинган бўлиб, уларнинг 5700 нафари ихтисослашган мактаб-интернатла-
рида тахсил олмақда. Бугунги кунда Жамиятга 10100 киши аъзо бўлган. 2021 йилга
келиб бу кўрсаткич 32 340 киши бу катталар.

Аксарият педагогик тадқиқотлар йўналишларининг фундаментал-амалий табиати
фанлараро муаммолар доирасига шўнғишга мажбур қилади. Улардан бири - замона-
вий ўқув воситаларини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш. Ҳозирги вақтда бу муам-
мони ҳал қилишнинг долзарб жиҳати ахборот-коммуникация технологияларидан
фойдаланишга асосланган замонавий ўқув материаллари мажмуаси – электрон таъ-
лим ресурсларини (ЭТР) ни яратишдир.

Бир томондан, жадал ривожланиб бораётган ИТ-технологиялар ва таълим
соҳасининг бир-бирига уйғунлашиб бориши педагогик таълим инструментларини
«янгилаш», уни боланинг идрок этиш хусусиятлари ва таълимнинг замонавий фик-
рловчи бетирувчиларни тайёрлаш учун ижтимоий буюртмасига мослаштириш имко-
нини беради. Бошқа томондан, ИТ-технологияларнинг кенг техник ва ижодий имко-
ниятлари таълим эҳтиёжлари ностандарт ечимларни талаб қилувчи болалар учун ўқув
воситаларини ишлаб чиқиш муаммоларини самарали ҳал этиш имконини беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 февралдаги ПФ-6155-
сон Фармони билан тасдиқланган «2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республика-
сини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегия-
сини «Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили»да
амалга оширишга оид давлат дастури» ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президен-
тининг «Алоҳида таълим эҳтиёжлари бўлган болаларга таълим-тарбия бериш тизи-

мини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2020 йил 13 октябрдаги ПҚ-4860-сон қарори Қонунчилик палатаси томонидан 2008 йил 22 апрелда қабул қилинган 3-модда. Асосий тушунчалар

Ушбу Қонунда куйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

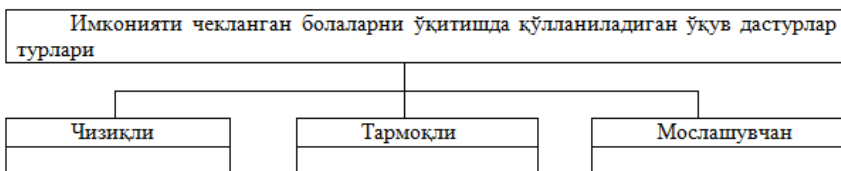
ногирон — жисмоний, ақлий, руҳий ёки сенсор (сезги) нуқсонлари борлиги туфайли турмуш фаолияти чекланганлиги муносабати билан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ногирон деб топилган ҳамда ижтимоий ёрдамга ва ҳимояга муҳтож шахс;

ногирон болалар — жисмоний, ақлий, руҳий ёки сенсор (сезги) нуқсонлари борлиги туфайли турмуш фаолияти чекланганлиги муносабати билан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ногирон деб топилган ҳамда ижтимоий ёрдамга ва ҳимояга муҳтож ўн саккиз ёшгача бўлган шахслар;

ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилиш — ногиронларга турмуш фаолияти чекланганлигини бартараф этиши, қоплаши (компенсация қилиши) учун шарт-шароитларни таъминловчи ҳамда уларга жамият ҳаётида бошқа фуқаролар билан тенг иштирок этиш имкониятларини яратишга қаратилган, давлат томонидан қаролатилган иқтисодий, ижтимоий ва ҳуқуқий чора-тадбирлар тизими;

ногиронларни реабилитация қилиш — ногиронларга организмнинг издан чиққан ёки йўқолган функцияларини тиклашга ва уларни компенсация қилишга, турмуш фаолияти чекланганлигини бартараф этиши учун ёрдам беришга қаратилган тиббий, ижтимоий, психологик, педагогик, жисмоний, касбга, меҳнатга доир чора-тадбирлар тизими;

шахснинг турмуш фаолияти чекланганлиги — шахснинг ўзига ўзи хизмат қилиш, ҳаракатланиш, йўлни топа олиш, мулоқот қилиш, ўз хатти-ҳаракатини назорат этиш, шунингдек ўқиш ва меҳнат фаолияти билан шуғулланиш қобилиятини ёки имкониятини тўла ёхуд қисман йўқотганлиги.

Таълим муассасасининг ахборот-таълим муҳити куйидагиларни ўз ичига олиши керак:

- технологик воситалар мажмуаси (имконияти чекланган болаларнинг алоҳида таълим эҳтиёжлари, жумладан ҳаётий компетенцияни шакллантириш, ижтимоийлашув ва бошқаларни ҳисобга олган ҳолда яратилган компютерлар, маълумотлар базалари, алоқа каналлари, дастурий маҳсулотлар);

- имконияти чекланган болаларнинг махсус таълимий эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда ўзаро ахборий муносабатларининг маданий ва ташкилий шакллари;

- имконияти чекланган болаларни ахборот-коммуникация технологияларидан (АКТ) фойдаланган ҳолда ўқитишнинг ривожланиш ва тузатиш муаммоларини ҳал қилишда ўқув жараёни иштирокчиларининг ваколатлари;

- АКТдан фойдаланишни қўллаб-қувватлаш хизматлари мавжудлиги.

Барча тоифадаги имконияти чекланган болаларни ўқитиш тизимида мактабгача ёшдаги болалар ва мактаб ўқувчилари учун умумий таълимга хос ўқув компютер

дастурлари қўлланилади. Уларнинг қўпчилигидан фойдаланиш махсус мослаштириш талаб қилади.

Махсус таълим тизимига АКТни ишлаб чиқиш ва жорий этиш йўлида турли тўсиқларни бартараф этиш билан боғлиқ қийинчиликлар юзга келади:

- ижтимоий – махсус таълимда АКТдан фойдаланишнинг аҳамиятини нотўғри тушуниш ва паст баҳо беришда намоён бўлади;

- салоҳият борасида – педагогларда имконияти чекланган болаларни ўқитишда замонавий АКТдан фойдаланиш учун зарур бўлган махсус билим ва кўникмаларнинг йўқлиги ёки етишмаслиги билан намоён бўлади;

- иқтисодий – анчагина қиммат бўлган махсус компьютер дастурий-қурилмавий воситаларни харид қилиш учун молиявий маблағнинг етишмаслиги билан боғлиқ.

Ўқув материаллини визуаллаштириш болалардаги таҳлил қобилиятидан максимал даражада фойдаланишга ёрдам беради, бу эса муаммони айланиб ўтиш йўллари топиш ва бола организмнинг компенсацион имкониятларини фаоллаштиришга ёрдам беради. Материалнинг ностандарт тақдим этилиши болаларнинг қўғиштириш фаоллигини рағбатлантиради ва анча мураккаб тоифаларни ўзлаштиришга ёрдам беради. Бундан ташқари, симуляторда бирлаштирилган ривожлантирувчи ўйинлардан фойдаланиш мотивацияни оширади ва кўникмаларни ривожлантириш муддатини қисқартиради.

Adabiyotlar:

1. Та'лим то'ғ'рисидаги қонун 4860 23.09.2020 года

Айсмонтас Б.Б. Социальная реабилитация и интеграция в общество студентов с ОВЗ: (опыт, проблемы, перспективы) // Психологическая помощь социаль- но незащищенным лицам с использованием дистанционных технологий (интернет-консультирование и дистанционное обучение): Материалы III Международной научно-практической конференции, Москва, 27–28 феврал 2013 г. / Под ред. Б.Б. Айсмонтаса, В.Ю. Меновщикова. — М.: МГППУ, 2013. С. 223–229.

Байлукова Н.А. Организация дистанционного обучения детей с ограниченными возможностями здоровья. Информационные технологии для Новой школы. Мат-лы конференции. Том 3. — СПб.: ГБОУ ДПО ЦПКС СПб «Региональный центр оценки качества образования и информационных технологий», 2013.

5.Qodirova Feruzaxon Usmanovna “Imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning samarali texnologiyalari” Toshkent-2020

6. АБДУЛЛАЕВА ГАВХАР САПАРОВНА «ЭШИТИШ ИДРОКИ ВА ТАЛАФУЗИНИ ШАҚЛЛАНТИРИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА 1-2-СИНФЛАРНИНГ ҚАР ЎҚУВЧИЛАРИ БИЛАН ОЛИБ БОРИЛАДИГАН КОРРЕКЦИОН-РИВОЖЛАНТИРУВЧИ ИШЛАШ ТЕХНОЛОГИЯСИ» 13.00.03 – ДИС-СЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ Чирчик – 2020

РЕЗЮМЕ

Ўзбекистон, бошқа қўллаб давлатлар сингари, бутунги кунда ҳам бир қатор янги муаммоларга дуч келмоқда, бу бизнинг алоҳида эътиборимизни ва келажақда янада эҳтиёткорлик билан кузатишни талаб қилади. Бу, шунингдек, таълим соҳасидаги демографик вазият, шу жумладан олий таълим; келажақда болалар фаровонлиги учун янги имкониятлар ва муаммоларни келтириб чиқариши мумкин бўлган интернетдан кенг фойдаланиш ва ижтимоий тармоқларга кириш.

РЕЗЮМЕ

Узбекистан, как и многие другие страны, сегодня сталкивается с рядом новых вызовов, которые требуют от нас особого внимания и более тщательного мониторинга в будущем. Это и демографическая ситуация в секторе образования, в том числе, высшее образование; широкое использование Интернета и доступа к социальным сетям, которое может принести как новые возможности, так и вызовы для благополучия детей в будущем.

SUMMARY

Uzbekistan, like many other countries, is facing a number of new challenges today that will require our special attention and more careful monitoring in the future. This is also the demographic situation in the education sector, including higher education; the widespread use of the Internet and access to social networks, which can bring both new opportunities and challenges for the well-being of children in the future.